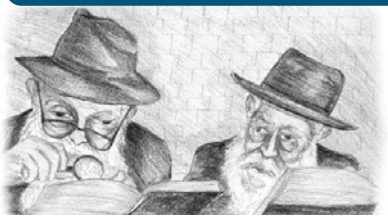
כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסודשיח

בס"ד ■ יום רביעי ■ פרשת בשלח ■ י' שבט ה'תשפ"ג ■ 01.02.2023 ■ גליון מס' 720

שרש, גוף ופירות

/ הרב יוסף גערליצקי - שליח הרבי מליובאוויטש לתל אביב-יפו ורב מרכז תל אביב

כל הבריאה שמסביבנו חדורה תוכן רוחני. השקפת החסידות, כפי שלימדה מורנו רבי ישראל בעל-שם-טוב, מגלה כי בכל דבר גשמי, הן מסוג הדומם והן מסוג הצומח והן מסוג החי, ישנה חיוניות מיוחדת שמקורה בדבר ה'. לאמור: דבר ה', שבכוחו נברא העולם ומלואו, ממשיך להתקיים ולפעול מחדש בכל חפץ נברא, והוא הוא המקיים אותו. דבר ה' נמצא ופועל תמיד בכל דבר, מרגע היווצרו, ובכוחו מתקיים הדבר. זו היא ה"נפש" שבכל נברא!

מכאן נובע גם הרעיון, שאף הוא מיסודות תורת החסידות, שכל תופעה המתגלית ונעשית בעולם, כל אירוע קטן או גדול, מהווה פעולה אלוקית מיוחדת הנעשית בהשגחה עליונה פרטית, ולכן עלינו לראות בכל תופעה גם הדרכה אלוקית המלמדת אותנו מה עלינו לעשות.

במילים אחרות: בכל דבר הנראה לעינינו אנו צריכים להתבונן ולהתעמק ולחפש מה אנו יכולים ללמוד ממנו לעבודת ה', לתפקידנו בחיים. באמצעות התבוננות, אנו מצליחים לחדור לתוכן הרוחני, האלוקי, שבדבר ולמשמעות הפנימית שלו כדי ללמוד מכך הוראה לחיינו אנו.

בחודש שבט יש "יום חג" והוא - ראש השנה לאילנות. תאריך זה מפנה אותנו להתבוננות באילן, כדי למצוא הוראות בעבודת ה'. אדם השם לבו לנעשה מסביב לו, בהתאם לאמור, יוסיף חכמה מכל דבר ודבר, ביחס לשיפור התנהגותו, הן בין אדם למקום והן בין אדם לחברו, וזאת גם מדברים יום יומיים ומצויים, כמו - האילן עצמו, כפי שהוא.

ובכן: כשנתבונן באילן - נראה אותו מורכב, באופן כללי, משלשה חלקים יסודיים: השורש, גוף האילן (גזע, ענפים ועלים) והפירות. השורש, הינו בתוך האדמה ונעלם מעין הרואה, אך עיקר קיומו וחיוניותו של האילן הוא ממנו ועל ידו. יתר על כן: אילן ששורשיו חזקים אין לו לפחד מרוחות מנשבות שלא יעקרו אותו. גוף האילן - הוא רובו המכריע של מבנה האילן והוא מציאותו המוחשית. מפעם לפעם גודל האילן בתוספת ועובי בגזעו, ענפיו ועליו. ברם שלימותו של האילן היא - בפירותיו. יתר על כן: הפירות נושאים בקרבם את היסוד לדורות הבאים, באמצעות הגרעינים שמהם מצמיחים אילנות נוספים.

לכשנתבונן באמור - ניווכח שגם חייו הרוחניים של האדם מורכבים משלושה אלו:

השורש - האמונה בה' יתברך, ממנו נוצרים החיים הרוחניים. יניקה מתמדת ממעיין האמונה מקיימת ומפתחת את הנפש האלוקית.

גוף ה"אילן" - לימוד התורה וקיום המצוות והמעשים טובים (רמ"ח מצוות עשה ושס"ה מצוות לא תעשה), הם רוב מנין ורוב בנין הרוחניות שבאדם, ובהם חלה ההרחבה והתוספת המתמדת מיום ליום ומרגע לרגע.

ברם, תכלית שלימותו של האדם היא כאשר, נוסף על כך שמקיים את כל המוטל עליו בינו לבין קונו, הוא משפיע על סביבתו ומלמד ומדריך את כל הבאים אתו במגע שיהיו גם הם "אילנות" בעלי שרשים (עיקרי האמונה) גזע וענפים (תורה ומעשים טובים) ונושאי פירות (מזכי הרבים).

או אז - פעולותיו עושות פירות ופירות-פירות, דור אחר דור, וזכות הרבים תלויה בו לנצח.

(נערך ממכתב של כ"ק הרבי מליובאוויטש)

כל מאמץ בענייני תורה ומצוות, אף שהוא חובה בפני עצמו, מרחיב את הצינורות לקבלת ברכות ה' לכל אחד ואחד מבני המשפחה.
הרבי מלובביץ'.

עוד בעיתון

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

"הייתי נושא את אימי על שכמי..."
בחדר ההמתנה של הרה"ק הבבא סאלי זיע"א ישבו רבים שהמתינו...
המשך בעמ' 2

קריעת ים סוף
שלוש תחנות אנו מבחינים בגאולת ישראל ממצרים: היציאה ממצרים...
המשך בעמ' 3

עדת בני ישראל
לאחר שעם ישראל נכנס למדבר העמים באמצעו של חודש אייר...
המשך בעמ' 3

שו"ת חורף
אודות המנהג להאכיל את הציפורים בשבת שירה
המשך בעמ' 4

סיפור לשבת
"באותו הרגע הניסיון נגמר"...
סיפר רבי שלמה לוונשטיין שליט"א: יהודי מארה"ב טילפן אליו וסיפר לו...
המשך בעמ' 6

שביבים
מהליכות בקודש של רבי ישראל סלנטר וגדולי ישראל
סיפר הגאון הצדיק רבי יצחק בלאזר זצ"ל (נתיבות אור): פעם היה אצל...
המשך בעמ' 7

הבריאה כפופה לכוח התורה
"וישב הים לפנות בוקר לאיתנו" אמרו רז"ל (שמו"ר כא) לתנאו הראשון...
המשך בעמ' 9

הרב חיים מרדכי לבטון דיין ורבה הראשי של חלב
נולד בשנת 1780 (ה'תק"ם) לערך בחלב שבסוריה לרב חלפון לבטון...
המשך בעמ' 10

"הייתי נושא את אימי על שכמי..."

/ הרב מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

בחדר ההמתנה של הרה"ק הבבא סאלי זיע"א ישבו רבים שהמתינו להיכנס אל הקודש פנימה לבקש, להתעודד, ולמצוא פורקן ונחמה לכאביהם. איש איש ויגונו. איש איש ומועקתו. בין היושבים קשה היה שלא להבחין באם שישבה לצד בנה וניכר במבט עיניהם כי חרדה נסוכה עליהם. למרות החיזיון הנפוץ בלטו שני המתינים הללו, בעיקר בנה של האישה. על פי מראהו החיצוני הרי אינו בן תורה. שערו מגודל, לבושו צעקני, וחזותו אומרת יהירות. עם כל זה, מבעד למסווה הביטחון העצמי, בלט הנער בחוסר מנוחתו ובסערה המתחוללת לבטח בנפשו פנימה.

האם והבן החליפו מעת לעת משפטים חרישיים, כאשר הבן נראה כאילו מבקש מאמו להניחו לנפשו ואילו האם מתחננת כי ייכנס עמה לחדרו של הצדיק הקדוש. בעודם משוחחים הודיע השמש כי הגיעה שעתם להיכנס לחדרו של הרב. הנער, רועד כולו ומפוחד, נכנס בהיסוס כבד פנימה. מול מראה דמותו של הצדיק כשלו רגליו ואף ידיה המרגיעות של אימו לא שיככו את פחדו. רק לאחר שהצדיק הביט בו במבט רחימאי וביקשו לשבת, נרגע קמעה והקשיב ביחד עם אימו לדברי השמש שקרא בקול את בקשתם: אימו של הנער מבקשת כי הצדיק ישלים את חסרונו על ידי דברי חיזוק במצוות כיבוד אב ואם לבל יוסיף להיכשל בה.

הצדיק שמע את הבקשה ועיניו נעצבו. דוק של דמעה נראה על פניו. בקול חרישי, כביכול משיח הוא לעצמו, אמר: לו היתה לי אמא הרי הייתי נושאה על שכמי ורוקד עמה משמחה... הנער שמע זאת ובשרו נעשה חידודין חידודין. לאחר רגע קט הליט ראשו בין כפות ידיו ופרץ בבכי מר, תוך שהוא פונה לאימו בבקשת סליחה על הפגיעות שפגע בה.

לאחר שנרגע קמעה קראו הצדיק לשבת על ידו וסיפר לו את הסיפור הבא: בצעירותם, הוא שימש יחד עם אחיו הקדוש רבי דוד הי"ד את אביהם הקדוש רבי מסעוד זיע"א. באחד המקרים, כאשר אביהם התאונן על כאביו, פנה אחיו אל אביהם ושאלו: מדוע, אבא, הנך כה מתאונן? בדבריו נשמעה נימה קלה של טרוניה לאביהם הקדוש. או אז פנה אביהם לרבי דוד ואמר לו: עד לרגע זה היה לי יהלום. בן קדוש כמוך. עתה איבדתי את היהלום!

משמע זאת רבי דוד נחרד ונבהל. כעונש, גזר על עצמו לעזוב את בית אביו למשך שנה שלימה. בכל אותה העת לא דיבר עם איש ולא בא בקהל ונהג כמו היה בחרם. כל שעותיו הקדיש לתפילה וללימוד. כתום השנה שם פעמיו לעבר בית מושל העיר. אותו מושל קיים יחסי ידידות עם רבי מסעוד זיע"א. כאשר נכנס רבי דוד לבית המושל, רץ לקראתו המושל בהתרגשות רבה. הוא ידע כי במשך שנה שלימה לא בא במגע עם הבריות ועל כן נתרגש על אשר הוא הראשון לשוחח עם רבי דוד. 'שב נא עימדי ונערוך סעודה מפוארת לכבודך, כבנו של הצדיק הקדוש, ביקשו המושל'. רבי דוד סירב לבקשתו של המושל. לא אוכל לאכול עמך עד אשר תסור לבית אבי ותבקשו בשמי לסלוח לחטאתי. שמע זאת המושל ורץ לבית הצדיק רבי מסעוד. סיפר לו את אשר ביקש בנו רבי דוד. אביו האזין לדברי המושל ולאחר שסיים את דבריו אמר לו: 'אכן ידעתי את חן ערכו של בני הקדוש. יהלום אמיתי הוא. יהלום זוהר שערכו לא סולא בפז. אמור לו כי כבר נמחה עוונו'. שב המושל לביתו וסיפר לרבי דוד שהמתין בחרדה, את דברי אביו. כאשר שמע זאת מיהר לבית אביו ומפתח הבית זחל על ברכיו עד הגיעו אל אביו. כאשר הגיע לידו הוציא סכין מחלוקו ובעיניים דומעות תוך שהוא ממרר בבכי, אמר לו: 'הא לך אבא הסכין, מוכן אני לילך לשחיטה אם זהו רצונו'. אביו חיבקו בזרועותיו ונישקו, כאשר כל הנאספים מזדעזעים ממה שראו עיניהם.

הנער שמע את סיפורו של הצדיק וסערת רוחו כבשה את לב אימו ומשרתו של הצדיק. דברי הצדיק חדרו אל ליבו והוא החל ממרר בבכי. הצדיק החל מרעיף עליו דברי נחמה ועידוד. אם תבטיח לשנות את דרכיך אברכך בכל מילי דמיטב, אמר הצדיק לנער, והוסיף: עליך להיות מאושר כל עוד יכול אתה לקיים מצות כיבוד אב ואם בשלימות. מאז נתהפך לגמרי אותו נער אשר כל רואיו שיבחוהו וציינו, כי אשרי יולדתו.

קריעת ים סוף

/ הרב יעקב הלוי פילבר

שלוש תחנות אנו מבחינים בגאולת ישראל ממצרים: היציאה ממצרים, מעמד הר־סיני, וכניסה לארץ ישראל, כמו שנאמר: "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה" [שמות ג יב] ועוד נאמר למשה: "הוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים . . . והבאתי אתכם אל הארץ", והנה בכל המהלך הזה אין כל אזכור לנס קריעת־ים־סוף, ולכאורה נראה שקריעת־ים־סוף לא היתה מלכתחילה מהלך הכרחי בגאולה הישראלית, והגאולה היתה יכולה להתרחש גם בלעדיה, כמו שאנו אומרים בהגדה של פסח: "אילו נתן לנו את ממונם ולא קרע לנו את הים דיינו", ובפירושו 'אמרי שפר' ביאר זאת הנצי"ב: "שהיה נותן בלב אנשי מצרים שלא ירדפו אחר ישראל מרוב פחד", ואם כך לכאורה לא היה צורך בקריעת הים. אבל האמת היא שקריעת ים סוף לא היתה אירוע מקרי ובלתי צפוי, אלא אדרבא היה מהלך מתוכנן מראש שההשגחה העליונה יוזמת אותו בכמה שלבים: היא ההופכת תחילה את לב פרעה לרדוף אחריהם, היא המבקשת אח"כ מבני ישראל שישובו ויחנו לפני פי החירות כדי שפרעה יאמר: נבוכים הם בארץ, "וחזקתי את לב פרעה ורדף אחריהם ואכבדה בפרעה ובכל חילו" [שמות יד ד], ואם אכן הכל היה מתוכנן מראש יש לשאול: מה בא נס קריעת ים סוף להשלים במהלך הגאולה, מהו הדבר שבלעדי קריעת הים היינו חסרים בגאולה?

לכאורה אפשר היה לומר שקריעת־ים־סוף בא להקנות לישראל את האמונה, כמו שכתוב: "ויירא ישראל את מצרים מת על שפת הים . . . ויראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו" [שם, שם, ל] אלא שלפי דברי הרמב"ם האפשרות הזו נדחית, שהרי הרמב"ם כתב שם: "משה רבנו לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה, שהמאמין על פי האותות יש בלבו דופי שאפשר שיעשה האות בלט וכשוף, אלא כל האותות שעשה משה במדבר לפי צורך עשאם, לא להביא ראיה על הנבואה. היה צריך להשקיע את המצרים, קרע את הים והצלילן בתוכו . . . ובמה האמינו בו? במעמד־הר־סיני, שעינינו ראו לא זר ואוזנינו שמעו ולא אחר האש והקולות והלפידים, והוא נגש אל הערפל והקול מדבר אליו ואנו שומעים: משה, משה, לך אמור להם כך וכך . . ומנין שמעמד־הר־סיני לבדו הוא הראיה לנבואתו שהיא אמת שאין בה דופי? שנאמר: 'הנה אנכי בא אליך בעב הענן, בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם' - מכלל שקודם דבר זה לא האמינו בו נאמנות שהיא עומדת לעולם, אלא נאמנות שיש אחריה הרהור ומחשבה". [הל' יסודי התורה פ"ח ה"א] ואם כך, לפי דברי הרמב"ם, שבלאו הכי היו עתידים ישראל להתייצב למרגלות הר סיני, ורק שם במעמד קבלת התורה יזכו לאמונה השלימה, מה הצורך לאמונה החלקית שלה זכו ישראל בנס ים סוף, והרי בכלל מאתים מנה? ואכן את האמונה השלימה קבלו ישראל במעמד הר סיני, ולכן צריך לומר שלפרק הזמן מיציאת מצרים עד קבלת התורה היו מטרות אחרות, מטרות שהיו הכנות שבלעדן לא היו ישראל יכולים לזכות לקבלת התורה, כמו שכתב רבי שמואל בורנשטיין בספרו 'שם משמואל' זי"ע: "אי אפשר היה לקבל התורה בעוד רשות פרעה ומצרים עליהם". [שמות, בשלח תרע"ב, עמ' קעב] וכוונתו היא שמאחר שבגלות מצרים שקעו ישראל במ"ט שערי טומאה לא היו יכולים במצב השפל הזה לקבל את התורה, שהרי "שכינתא לא שריא באתר פגים". על כן עוד לפני התייצבותם למרגלות הר־סיני, קודם קבלת התורה, היו צריכים ישראל לא רק לצאת ממצרים אלא להוציא את "מצרים" מישראל, להזדכך ולהתחשל מבחינה רוחנית ומבחינה מוראלית כדי שיהיו ראויים לקבל את התורה. ולהכשרה הזו זכו ישראל בתקופה שבין יציאת מצרים לקריעת ים סוף, שכל מה שעברו בתקופה הזו חישלו את ישראל והכשירו אותם לקבלת התורה. כך ששתי האמונות, החלקית שבאה בקריעת ים סוף והשלימה של מעמד הר סיני, הן משלימות זו את זו והאחת לא היתה ללא השנייה. קריעת־ים־סוף הועילה בבחינת סור־מרע שהתרחקו מעבודה זרה והאמינו אמונה חלקית בה' ובמשה עבדו, אבל את האמונה החיובית הסופית, שהיא עומדת לעולם, זכו לה ישראל רק במעמד־הר־סיני. ועוד סיבה לצורך של קריעת ים סוף: שעד אז עם ישראל היה פסיבי, ההשגחה העליונה עשתה בשבילו את כל העבודה ואפילו היציאה ממצרים פרעה מגרש אותם ומשלח אותם מארצו, ורק לפני ים סוף כאשר משה עומד ומתפלל, אומר לו הקב"ה: "מה תצעק אלי" הפסק להתפלל ועשה מעשה "דבר אל בני ישראל וייסעו". קיפצו למים הסוערים ואז יבקע הים. מכאן ואילך על ישראל להיות שותפים פעילים במעשה הגאולה. ■

עדת בני ישראל

/ הרב איתמר הרשקו

לע"נ אמי מורתי רות ב"ר חיים יהודה

לאחר שעם ישראל נכנס למדבר העמים באמצעו של חודש אייר, כחודש לאחר יציאתם ממצרים. כשהם מסתפקים מ'עוגות המצות' שלא החמיצו והפכו לסולת, שהספיקה להם למאכל של שישים ואחת סעודות[1].

כהמשך למצבם זה הם מתלוננים כלפי משה ואהרון, שהדבר עלול להביא למות כל הקהל ברעב. עד שהקב"ה מבטיח לתת להם לחם דבר יום ביומו, כל אחד כפי צורכו.

כשהתורה באה לספר על כך, היא מדגישה שכל **עדת בני ישראל** הגיעו למדבר, אך מי שמתלונן הם **בני ישראל**. ותלונתם היא על כך **שהקהל** עלול למות מרעב. ואף כשמשה ואהרון פונים בתחילה אל העם, הם מדברים **אל כל בני ישראל**, אך הקב"ה מבקש מהם שיאמרו **אל כל עדת בני ישראל**[2].

ההבדל שבין ההתייחסות לישראל כעם, קהל, עדה ובנים - תלוי לא רק במי המדובר, כי אם גם מה תפקידם כעת.

הן כל קבוצת אנשים המתחברים יחדיו לכלל אחד, לא יהפכו לעם רק בגלל קיבוצם יחד. אלא אם כן הם מקושרים ביניהם בקשר קודם, שגדל והתפתח ממשפחות נפרדות שהתחברו לכלל אומה אחת.

ולכן בתחילה אין הם מוגדרים אלא כעָם - כשאחד נמצא עִם השני. והחיבור מתקיים מכורח המציאות המשותפת והצרכים הדומים. וכך כשחסר אוכל לאנשים - העם קם ואומר את דברו, ומתלונן על כך.

אך גם כאשר ישנו עם אחד, לא כולם נמצאים בכל רגע נתון יחד. ולכן כאשר נוצר מצב בו מתקבצים רבים מהעם למקום אחד - הם הופכים לקהל, שהתקהל יחדיו. וכך טענותיהם ובקשותיהם ממוקדים ונשמעים יותר, כלפי מי שהם פונים אליו.

חיבורים אלו קיימים גם בשאר האומות, ולמעשה זהו קצה יכולת תכליתם - כעם המתארגן לכדי כלל אחד. לעומתם ישנו עם ישראל, כששני עניינים נוספים נמצאים בו.

הראשון הוא עניין ה**עדה** המתכנסת לכלל הסכמה אחת - ב**דעה** משותפת. ועניין שני הנמצא גם כן רק בישראל - הוא היותנו **בני** איש אחד, ועל כן אנו בני ישראל. ואנו יכולים להבין ולהבחין, איש בצרת חברו ובדבר בו הוא זקוק לעזרה.

ועל כן כשבאו ישראל למדבר ואין בידם אוכל, 'כל **עדת בני ישראל**' הם אלו המבקשים ישועה ומזור לחסרונם. שכולם הסכימו בדעה אחת, שכך לא ניתן לחיות כשהבנים כולם נמצאים בסכנת רעב. ומי שנמצא כאן - כל הקהל, הוא בכלל הסכנה[3].

אך כיוון שהם פנו אל משה, תוך כדי העלאת טענות על עצם היציאה ממצרים. מבשר הקב"ה ל**עם** ישראל על האוכל שיבוא להם, אך לא פונה בתחילה אל ה**עדה**[4]. ואף משה ואהרון מדברים בתחילה עם **בני ישראל**, על כך שה' שמע את תלונתם ואף ימלא להם את חסרונם.

יחד עם זאת פונה משה לאהרון, ומבקש ממנו לדבר אל לבם והגיונם של העם - כשיפנה אל **כל עדת בני ישראל**. ובכך יעורר את הבינה והדעת בעם, כדי שישמו לבם ומחשבותם על הדברים.

וכל ההכנה הזו נעשתה לאחר קריעת ים סוף, ולפני מלחמת עמלק וקבלת התורה. כדי לרומם את מי שנקרא בתחילה רק 'עם', התעלה לכדי 'בני ישראל' - ולבסוף הינו נחשב כ'עדה' שלמה[5]. והם אלו המוכנים להיכנס למדבר סיני, ולקבל שם את התורה. ומעין זה אף ארע עם ישראל, בסוף ארבעים השנה - טרם כניסתם לארץ.

אף אנחנו מבקשים על זאת בגאולתנו האחרונה והשלמה - שתרבה הדעת בעם, וכל הבנים יתלקטו וייקהלו למקום אחד. כשה' אלוקינו מולך עלינו, ומשבחנו בכל שבח[6] - 'ישראל אשר בך אתפאר'[7].

1 - ב**חמשה עשר יום** נתפרש היום של חנייה זו לפי שבו ביום כלתה החררה שהוציאו ממצרים והוצרכו למן למדנו שאכלו משירי הבצק (או משירי המצה) ששים ואחת סעודות וירד להם מן בט"ז באייר ויום א' בשבת היה כדאי' במס' (שבת דף פז) - רש"י שמות טז, א

2 - ויהי כדבר אהרן אל כל עדת בני ישראל ויפנו אל המדבר והנה כבוד ה' נראה בענן - שמות טז, י

3 - וילונו כל **עדת בני ישראל** על משה ועל אהרן במדבר... ויאמרו אלהם בני ישראל... כי הוצאתם אתנו אל המדבר הזה להמית את כל הקהל הזה ברעב - שם, ב- ג

4 - ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא **העם** ולקטו דבר יום ביומו למען אנסנו הילך בתורתי אם לא - שם, ד

5 - **כל העדה** כולם שלמים ועומדים להכנס לארץ שלא היה בהן אחד מאותם שנגזרה גזירה עליהם שכבר כלו מתי מדבר ואלו מאותן שכתוב בהן (דברים ד) חיים כולכם היום - רש"י במדבר כ, כב

6 - ישראל אומר '**מי כמכה באלים ה**" ורוח הקדש צווחת ואומרת מן השמים 'אשריך ישראל מי כמוך' (דברים לג כט). ישראל אומרים 'מי כה' אלהינו בכל קראינו אליו' (שם ד ז) ורוח הקדש צווחת ואומרת 'כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו'. ישראל אומרים 'כי תפארת עזמו אתה' (תהלים פט יח) ורוח הקדש צווחת ואומרת מן השמים '**ישראל אשר בך אתפאר**' (ישעי' מט ג)

7 - **ויאמר לי עבדי אתה** ויקרא אותי בשם עבדו, בהיותי מוכן לעבודתו בדבר הזה, **ישראל** הנביא מסב עתה פניו אל ישראל, אומר **אתה ישראל**, דע כי **בך אתפאר**, מה שאני אומר שה' קרא אותי עבדי ההתפארות הזה לא אוכל להתפאר רק בך ועל ידך, כי עבודתי הוא להחזירך בתשובה, ועת אפעול זאת, עת תשוב ישראל, אז אתפאר להקרא עבד ה', כי השלמתי עבודתי - מלבי"ם ישעיהו מט, ג

שו"ת חורף

הרב שבתי יגל / הכולל הקהילתי רעננה

אודות המנהג להאכיל את הציפורים בשבת שירה

שאלה: מאז היותנו ילדים קטנים למדנו מהגננת שבשבת שירה נוהגים להאכיל את הציפורים.

את טעמו של מנהג זה איני זוכר אבל המנהג עצמו צרוב בזיכרוני משנות ילדותי ועד עתה.

והנה כעת קראתי שאסור להאכיל את הציפורים בשבת שירה כי אין מאכילים בשבת בעלי חיים.

ואני תמה, היאך ייתכן שאני חונכתי ולמדתי לקיומו של מנהג זה שכעת באים וטוענים שהוא כנגד ההלכה? וכי בשנות ילדותי לא ידעו הרבנים אודות קיומה של הלכה זו? מה פשר הדבר? והאם אכן אסור להאכיל בעלי חיים בשבת? מה יעשו אלו שמגדלים חיות מחמד בביתם?

כמו כן אודה לרב אם יוכל בהזדמנות זו לבאר את טעמו של מנהג זה להאכיל את הציפורים בשבת שירה.

תשובה: מנהג זה להאכיל את הציפורים בשבת שירה[א] מוזכר לראשונה בדברי המגן אברהם[ב], אך ישנן עדויות קדומות יותר למנהג זה[ג].

טעמי המנהג

ישנם כמה טעמים למנהג זה ואכתוב את שני הטעמים המפורסמים יותר:

א. מאחר ורגילים לומר שהציפורים השתתפו עמנו בשירה בעת אמירת שירת הים, ולכן כשכר טוב נותנים להם מזונות בשבת זו[ז].

ב. מאחר ודתן ואבירם רצו להכחיש דבריו של משה רבינו ע"ה שאמר שלא ירד מן בשבת ולכן הלכו ופזרו פרורים בשדה כדי להראות שהמן כן יורד בשבת, והציפורים לקטו ואכלו את כל הפירורים האלו שלא לתת פתח לרשעים לגרום לחוסר אמונה במשה רבינו אדון הנביאים, ומשום כך בכל שבת בשלח שבה אנו קוראים אודות כך אנו מכירים להם טובה על כך ונותנים לציפורים מזון[ח].

ועיין טעמים נוספים בהערה[ו].

טעם המתנגדים למנהג זה

אולם יש מהפוסקים שכתבו שמנהג זה הוא נגד ההלכה ואבאר טעמם.

בהלכות שבת מבואר שאין להאכיל בשבת בעלי חיים שאין מזונותיהם עלינו, והטעם הוא משום 'טרחה שלא לצורך', שאין לנו לטרוח בשבת לחינם ומאחר ובעלי חיים אלו מסתדרים הם בכוחות עצמם ואין עלינו מוטל לדאוג למזונותיהם אין לנו להאכילם בשבת.

אך בעלי חיים שמזונותיהם עלינו מותר להאכיל בשבת, ולכן אותם אלו המגדלים חיות מחמד בביתם מותרים ואף חייבים להאכילם בשבת[ז].

אך ציפורי הדרור הנמצאות בצמרות העצים אין מזונותיהם עלינו, ומשום כך יש שטענו שאין בכוחו של טעמי המנהג הנ"ל לגבור על הלכה פסוקה זו[ח].

טעם המיישבים מנהג זה

אך מנגד, רבים מיישבים מנהג זה שאין הוא סותר הלכה זו, שהרי איסור האכלת בעלי חיים בשבת הוא משום טרחה שלא לצורך אך כאשר אנו מאכילים את הציפורים בשבת שירה אנו עושים זאת לצורך מצווה, עבורנו ולא עבור הציפורים, ואין אנו רואים בכך 'טרחה', ולכן הדבר מותר[ט] (ועיין בהערה עוד יישובים למנהג זה[י]) ולכן רבים נוהגים להאכיל את הציפורים בשבת עצמה בשבת זו[יא], ויש להם על מי לסמוך, ויש המחמירים בדבר.

עצות היאך לקיים המנהג גם לפי שיטת המתנגדים

ובדברי הפוסקים מובאות כמה עצות היאך בכל זאת ניתן לקיים מנהג זה מבלי לעבור על ההלכה הנ"ל:

ג. להניח את המזון לציפורים קודם כניסת השבת.

ד. להניח את המזון לציפורים לאחר יציאת השבת קודם סעודת מלווה מלכה[יב].

ה. להניח את המזון לציפורים לפני שבת עם צלחת נוספת המשמשת ככיסוי על הקערה, ובשבת יטול את הקערה כדי להשתמש בה, ומאליו יתגלה המזון לציפורים ביום השבת[יג].

ו. כמן יש לציין שמותר בכל שבת לנער את המפה מחוץ לחלון[יד] על אף שיבואו ציפורים ויאכלו את הפרורים מאחר ואין כוונתו להאכיל את הציפורים, וממילא בשבת זו יוכל לכוון בניעור המפה גם לקיים מנהג זה, ואין בכך איסור מאחר שלא מוסיף שום פעולה נוספת ממה שנוהג בכל שבת עבור האכלת בעלי חיים.

ז. יש שנהגו להאכיל את הציפורים על ידי ילד קטן[טו].

ומעתה באשר לשאלתך - אתה חונכת בילדותך לקיים מנהג זה בשבת עצמה כפי שאכן נהגו רבים וטובים, וכעת התחדש לך שיש המפקפקים על מנהג זה, אך כאמור פקפוק זה היה גם בימי ילדותך ואף מאות שנים קודם לכן, ואין כל חדש תחת השמש.

א - יש שרמזו מנהג זה בראשי תיבות פרשת 'בשלח' - בשבת שירה לציפורים חיטים, ויש שהמליצו על מנהג זה את הפסוק 'עת הזמיר הגיע (שבת שירה) וקול התור נשמע בארצנו'...

ב - או"ח סימן שכ"ד ס"ק ז'.

ג - בכתבי הריי"צ מליובאוויטש זצ"ל כותב ששמע מזקינו הרב בעל התניא ששמע מזקינו מוהר"ש פוזנר שזקנו המהר"ל מפראג קבע 'מנהג שבת שירה' לאסוף בה את כל הילדים לחצר בית הכנסת ('אלטנוי שול') וצווה על המלמדים לספר לילדים את ספור קריעת ים סוף ואיך שהצפרים היו מזמרות ורוקדות כשמשה רבינו ע"ה וכל בני ישראל, אנשים ונשים, אמרו אז את שירת 'אז ישיר' והילדים הקטנים קטפו פירות מהאילנות שבים והאכילו את הצפרים הללו, ולאחר מכן צווה לתת לילדים 'קאשע' שהם יתנוה ויזרקוה לעופות ולצפרים, לאות זיכרון לפירות שבים שהילדים הקטנים האכילו אז לצפרים ואח"כ היה מברך את הילדים ואת אבותיהם שיזכו לגדלם לתורה לחופה ולמעשים טובים (פסקי תשובות סימן שכ"ד אות ה' והוספתי על פי לוח דבר בעתו שבת בשלח תשע"ז)

ד - ספר 'תוספת שבת' לרפי רפאל מייזלש על סימן שכ"ד.

ה - כן מביאים בשם רבי מנחם מנדל מרמינוב וכן בשם הרב'ה מפראמישלן זי"ע. ובזה יש לבאר הלשון בפסוק 'ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט ולא מצאו' ולכא' הו"ל למימר 'ולא היה' שהרי לשון מציאה נופל על דבר שכן היה? ולהנ"ל אתי שפיר שאכן היה והציפורים אכלוהו.

יש נהגו דווקא להניח חיטים משום שהמן היה דומה לגרעיני חיטים אולם המג"א כתב 'מזונות' ולאו דווקא חיטים, ויש נוהגים בשיריים של החמין שיש שם גריסים או כוסמת שג"כ דומה לגרגרי חיטים (פס"ת שכ"ד הערה 29)

יש לציין שבלוח 'דבר בעתו' מביא שבק"ק תימן נהגו הנשים לעשות כן בכל שבת זכר למן כמו שאנו עושים בכל שבת לחם משנה זכר למן.

ו - יש שנתנו טעם למנהג זה בשבת זו בה אנו קוראים פרשת המן, איך הקב"ה המציא לנו את מזונותינו בדרך פלאית וניסית, אנו מאכילים את הציפורים, כדי לתת לעצמנו חיזוק במידת הביטחון, שכשם הציפור אינה עובדת למחייתה ובכל זאת מוצאת את פרנסתה, אף אנו כל פרנסתנו הוא מאתו יתברך ולא כוחנו ועוצם ידינו עשה לנו את החיל הזה, וההשתדלות היא בגדר קנס וקללה, אבל לא ההשתדלות מביאה את הפרנסה, אלא הכל מאתו יתברך, וכבר נמשלו עם ישראל לציפור כמבואר ברש"י בפרשת לך לך על הפסוק 'ואת הציפור לא בתר' - על פי ספר 'אור פני משה' לרבי משה מפרשעווארסק ז"ל על פרשת בשלח.

ויש בנותן טעם להוסיף מה שרואים מוסר נוסף בדרך האכילה של הציפור, שלאחר שמלקטת גרגיר מן הארץ מפנה את ראשה כלפי מעלה, ושוב מלקטת גרגיר, ושוב מפנה את ראשה כלפי מעלה כאומרת ומרמזת שכל גרגיר וגרגיר מגיע מלמעלה... וכן יש לציין לאמרתו של הרב'ה מפראמישלן זי"ע על הפסוק 'ה' יחלים לכם ואתם תחרישון', ה' יחלים לכם! ה' נותן לכם את הלחם, ואתם תחרישון? ואתם חורשים את האדמה?!!...ור"ל שעל אף שאנו צריכים לעשות השתדלות מ"מ תמיד יש לדעת ולזכור שה' הוא הזן ומפרנס אותו תמיד בכל יום ובעל עת ובכל שעה.

ובלוח דבר בעיתו (שבת פרשת בשלח) מביא טעם נוסף על פי דברי רבי חיים פלאג'י ב'רפואה וחיים' שהנה בגמ' (ב"מ פ"ה עמוד א' מספור שרבי הקדוש היו לו מחלות (חולי בתוך הפה ואבן במקום קטנים) הרבה שנים בגלל שלא ריחם על עגל שהיה בדרכו לבית השחיטה, ואמר לו 'לך כי לכך נוצרת', ורק כשריחם על בני חולדה כשראה שהמשרתת בבית רוצה להשליך אותם ואמר לה 'ורחמיו על כל מעשיו' נרפא מהם, ולכן בשבת זו שקוראים 'אני ה' רופאך' אנו מרחמים על בעלי החיים ונותנים להם אוכל וכן נהגו שכשמבקשים רחמים על החולה עולים לגג ומשליכים מאכל לעופות כדי לרחם על הבריות ובזה ירחמו עליו מן השמים.

ז - ועיין סימן קס"ז סעיף ו' שיש להקדים אכילתם לאכילתנו עפ"י הגמ' בברכות דף מ' ע"א (וראיתי שיש פוסקים שגם בעלי חיים שמזונותיהם עלינו אם די להם באכילה פעם אחת ביום יש להאכילם מלפני שבת)

ח - היעב"ץ בסידורו כתב 'שטות הוא ואסור' וכן המג"א סימן שכ"ד ס"ק ז' כתב על מנהג זה 'ואינו נכון' והעתיקו המשנה ברורה שם ס"ק ל"א (ובהרבה מקומות הנ"ב מביא מספר 'תוספת שבת' אבל כאן העלימוהו וצ"ע)

ט - כן כתב בקצרה בספר 'תוספת שבת' שם, ויש להסתפק אם יסוד ההיתר לדעתו הוא משום שאין זה לצורך הציפורים אלא אנו עושים זאת עבורנו, או משום שאין זו 'טרחא' אלא דרך שמחה וכמו שציין שם לדברי הא"ר סימן של"ו (אולם יש להעיר שהא"ר בסימן שכ"ד העתיק דברי המג"א - הערת הציץ אליעזר חלק י"ד סימן כ"ח) ועיין בערוך השולחן סימן שכ"ד שכתב כדברים הללו.

י - יש המיישבים את המנהג עפ"י דברי המג"א בסימן תצ"ז ס"ק ב' שיש לחלק בין אם נותן ממש לפני העופות או בריחוק מקום מהם, וממילא בנד"ד שאינו נותן לפני העופות ממש אלא זורקים על הגג או על הגזוזטרא אין בזה איסור, אולם עיין בדגול מרבבה שם שהחילוק בין קרוב מקום לריחוק מקום שייך רק בבע"ח שמזונתם עליך וכל הנידון הוא מצד 'שמא יבוא לאוכלם' (ביו"ט והם אינם מזומנות לכך מעיו"ט) אבל בבע"ח שאין מזונתם עליך אין לחלק בכך, אלא שי"ל שמכיוון שאינו הולך ומחפש אחר העופות אלא רק מניח בחלון מאי קא עביד (חות יאיר בספרו מקור חיים סימן שכ"ד)

ויש המיישבים את המנהג לפי דברי המאירי למסכת שבת דף י"ט ע"א, שמותר להאכיל כלבים בשבת גם אם אין מזונותיהם עלינו כשכר על כך שחרצו לשונם, וא"כ ה"ה לציפורים בשבת שירה שאנו מאכילים אותם כשכר על כך שהשתתפו בשירה וכו' (מאמר בעניין זה בקובץ 'בית ישראל ואהרן')

ויש המיישבים את המנהג (עולת שבת מובא במחצית השקל סימן שכ"ד) עפ"י שיטת הר"ן על הסוגיא במסכת שבת קנה: שלמסקנת הגמ' מותר להאכיל כל בעלי חיים בשבת אם אין מזונותיהם מצויים (ולא במזונותיהם עלינו תליא מילתא) וכבר כתב הלבוש שעופות בתקופת החורף אין מזונותיהם מצויים, ואף שלהלכה לא קיי"ל כר"ן, כמבואר בב"י סימן שכ"ד, אלא ההיתר הוא רק בבע"ח שמזונותיהם עלינו, מ"מ כבר הסיק החזו"א (או"ח סימן נ"ט ס"ק א') שהסומך על הר"ן לא הפסיד (וע"ע בזה בשו"ת שביבי אש ח"ב סימן ק"ז) אולם יש לעיין אם באקלים המצוי בארץ ישראל ניתן לומר שאין מזונותיהם של העופות מצויים בשדה בתקופת החורף.

ועיין עוד אשל אברהם (בוטשאש) סימן שכ"ד שמזונות שבלא"ה היה זורקם למקום אחר מותר להשליכם לפני הבע"ח בשבת.

יא - יש לציין ללשונו של הציץ אליעזר חלק י"ד סימן כ"ח וז"ל 'בדבר הנחת תבשיל לעופות בחצרות ובגגות בשבת פרשת שירה. כך הוא מנהגו של ישראל, וזכורני ממנהג זה מילדותי, ונהגו ככה בבתים של תלמידי חכמים יראים ושלמים באין פוצה פה ומפקפק. ואין מקום לבוא ולהתריע על כך, ומנהגן של ישראל תורה היא' ע"כ.

יב - כן נהג ה'קהילות יעקב' (וצ"ע שהציפורים ינקרו רק למחר - הערה המובאת בלוח דבר בעתו)

יג - יסוד ההיתר בזה שבשבת עצמה לא טורח כלום עבור הציפורים ואף נטילת הכיסוי היא לצורכו כדי להשתמש בה ואין כאן טרחה שלא לצורך, ועיין בשו"ת שביבי אש שם אודות אדם שרגיל ליתן מזון ליונים וע"ז התרגלו היונים לבוא בזמן קבוע ולדרוש את מזונם וכשאינו נותן להם בשבת המה באים ונוקשים בחלון במשך שעה ושתים ומצפים ומייחלים למזונם, האם שרי להו למיהב להו מזונם הרגיל בשבתות ובימים טובים, ולאחר שו"ט בעניין זה הסיק שלרווחא דמילתא עדיף להוציא מערב שבת כלי מכוסה ומאכלי עופות בתוכו ובשבת עצמו מוריד את הכיסוי בלבד, והיה יוצא בזה ידי כל הדעות ואין בזה משום איסורא דטירחא של נתינת מזונות לבעל חי, עכת"ד, אולם לאמור יש להעיר שמה לי אם מוציא את צלחת האוכל מביתו אל חצרו ומה לי אם נוטל את הכיסוי מחצרו אל ביתו, סו"ס יש כאן פעולה יתירה עבור בע"ח שאין מזונותיהם עלינו (אלא"כ נצדד להתיר מכיוונים אחרים וכמש"כ שם קודם לכן) ורק אם נוטל את הכיסוי כדי להשתמש בו כגון שהניח צלחת הפוכה כדי לכסות את מזון העופות, וכעת נוטל את הצלחת כדי להשתמש בה בשבת, לית לן בה ודו"ק)

יד - שש"כ פרק י"ב סעיף ל"ב.

טו - אשל אברהם (בוטשאש) לסימן קס"ז שאין זה בגדר שבות גמור. ויש להוסיף שלפי מה שהתבאר לעיל הערה ג' יש עניין בדווקא לתת ע"י את המזון לצפרים ע"י קטנים עיי"ש.

סיפור לשבת

"באותו הרגע" הניסיון נגמר"...

סיפר רבי שלמה לוונשטיין שליט"א: יהודי מארה"ב טילפן אליו וסיפר לו מעשה שאירע אצלם, "שיש בו חיזוק גדול שמזמן לא היה". באותה קהילה בארה"ב, היה נהוג שכל אישה מכינה לחג השבועות עוגת גבינה ל"קידוש" הנערך בבית הכנסת לאחר לילה שלם של לימוד ותפילת שחרית של החג. בקידוש משתתפים לא רק הגברים, אלא כל בני הקהילה אנשים נשים וטף. בכל שנה אחד מהמתפללים עובר עם רכבו בין בתי המתפללים, אוסף את כל העוגות ומביא אותם הישר אל המקרר הגדול שבבית הכנסת. והנה באחת השנים הוטל התפקיד על אדם בעל משקל עודף, שהיה בעיצומה של דיאטה קפדנית, והוא אף השתתף בחוג 'שומרי משקל' שבו נשקלים הנוכחים קבל עם ועדה מדי שבוע, וכך נגלה לעין כל האם אכן הם עמדו במהלך השבוע החולף בתוכנית הדיאטה, או שמא לא שלטו ביצרם, וכדי בזיון וקצף... הוא החל לעבור בין בתי המתפללים, ואט אט הצטברו ברכבו עוגות גבינה מכל הסוגים, הכול בכול מכול כול, והריח החזק גרם למיצי קיבתו לעבוד במרץ. לרגע עברה בראשו מחשבה: "רק ביס אחד קטן וזהו", אך הוא מיד גירש אותה, והמשיך בנסיעה.

בשלב כלשהו הוא הרגיש שהוא אינו מסוגל יותר להתאפק. הוא עצר את הרכב, פתח את אריזת אחת העוגות שממנה נדף ריח מגרה במיוחד, נטל סכין וכמעט שחתך ממנה פרוסה נאה. לפתע הוא התנער והתקשר למדריך שלו בחוג 'שומרי משקל': "תשמע, אני נמצא כעת ברכב עמוס בעוגות גבינה. אם אתחיל לאכול, לא אירגע עד שאחסל לפחות שני קילו עוגות. תן לי עצה!" "תקשיב לי טוב", אמר המדריך. "כעת אתה חושב שתאכל בסתר ואף אחד לא יידע על כך, אבל כשתגיע בשבוע הבא אל החוג ותעלה על המשקל, כולם יראו את זה... ההנאה הרגעית לא שווה את הבושות שיהיו לך, ולכן אני מציע לך להתאפק ולהתגבר". לאחר החג הגיע האיש אל החוג, ובהגיע תורו עלה על המשקל, ואז התברר שלא רק שהוא לא עלה במשקל, אלא שהוא אף ירד בקילוגרם שלם! תקרת האולם איימה להתבקע מעוצמת מחיאות הכפים וקריאות העידוד שהדהדו בחלל. לאחר מחיאות הכפים הנרגשות, ניגש אליו המדריך בפנים זורחות: "אתה רואה? אם לא היית מטלפן אליי באותה שעה, היית בא לכאן עם עודף של שלשה או ארבעה קילו!" "אתה באמת סבור שדבריך השפיעו עליי?" אמר האיש. "דע לך שבאותה שעה שבה שהיתי בחברת עוגות הגבינה, יכולתי לשמוע את הדרשה שלך ועוד שלש דרשות כמותה, ועדיין הייתי לוקח את הסכין ביד וחותך ואוכל וחותך ואוכל, ללא גבול ומידה". "אבל בכל אופן רואים עובדות בשטח, ירדת קילו! איך הצלחת להתגבר?" שאל המדריך. "היתה לי עצה טובה יותר מכל הדרשות שלך". לשמע הדו שיח התקרבו ובאו חברי החוג האחרים. "מה העצה שהייתה לך? תשתף גם אותנו!" אמר להם האיש: "כשהבנתי שאני לא מסוגל לעמוד בניסיון, ואפילו המדריך שלי לא הצליח לשכנע אותי, סובבתי את ההגה, ונסעתי לביתי. פתחתי את המקרר, בו כבר שכנו מאכלי החג, הוצאתי מאחד הסירים חתיכה קטנה של בשר ואכלתי. באותו הרגע הניסיון נגמר, אני בשרי ואינני יכול לאכל מהעוגות! אין מה לעשות!" זהו כוחו של יהודי עבד ה'. אם היהודי יודע שהדבר אסור הוא אינו יכול לעשות אותו! יהודי מעשן בשרשרת כל ימות השבוע, והנה מגיעה שבת הוא אינו נוגע אף לא בסיגריה אחת. מה קרה? הרי ביום חול הוא לא יכול רגע אחד בלי סיגריה! התשובה היא שעם ישראל הם עבדי ה'! זה הכוח שנותן לו את העוז והתעצומות לעמוד כנגד הרצון הטבעי שלו ולומר: אם הקב"ה אמר שאסור לעשות זאת - אז זה אסור לגמרי! אין לי שום ניסיון בזה! (יחי ראובן).

שביבים / שאול שיף

מהליכות בקודש של רבי ישראל סלנטר וגדולי ישראל

/ הרב ישראל בלומנטל

(יום פטירתו - כ"ה שבט תרמ"ג)

סיפר הגאון הצדיק רבי יצחק בלאזר זצ"ל (נתיבות אור):

פעם היה אצל מורי ורבי, רבי ישראל סלנטר זצוק"ל, רב אחד ת"ח המקורב אליו מאוד, וראה שרבי ישראל נוטל סכום כסף ופונה לצאת מן הבית. משששאלו לפשר מעשיו, ענה רבי ישראל שזה כסף ששייך לאדם אחד ועליו להשיבו לו.

שאלו הת"ח - למה לא תשלח על ידי שליח? השיב רבי ישראל: על פי המבואר בגמרא אני עצמי מחויב להשיב לו את הכסף...

טען אותו ת"ח: אינני יודע על שום מקום בגמרא שכתוב שם דין כזה...

השיבו רבי ישראל בבדיחותא: בגמרא שלי זה כן מופיע... והסביר כוונתו:

במסכת יבמות (דף עח עמוד ב) מובא ששאל דוד המלך באורים ותומים למה בא רעב, ונענה: "ויאמר ה' אל שאול ואל בית הדמים על אשר המית את הגבעונים" (שמואל ב כא א). והגמרא מפרשת שנתבעו על שאול שלא נספד כהלכה ונתבעו על אשר המית שאול את הגבעונים. שואלת הגמרא: הרי זה תרתי דסתרי! ומתרצת שכתוב בפסוק "אשר משפטו שם פעלו" (צפניה ב ג) ומפרש רש"י: במקום שדנים את האדם שם מזכירים פועל צדקותיו. נמצא שיש לזכור את פועלו הטוב כאשר דנים אותו.

סיים רבי ישראל: כיון שאני הולך להוכיח אדם זה על דבר לא טוב שעשה, צריך אני לילך בדרכי ה' **שמי שמוכיחים אותו יש לשמור על כבודו באופן מיוחד**. לכן אני מחוייב לתת לו הכסף דרך כבוד, באופן שאני עצמי אתן לו.

(אמר הרה"ג משה גבריאל שנברגר שליט"א: ממעשה זה אנו רואים גם כן את ההתייחסות לבעיה שעוררתם בענין התוכחה בדורנו. אכן כאשר באים להוכיח אדם - יש נטייה באופן טבעי לשכוח לגמרי את מעלותיו, ורק לשנוא אותו... אבל התורה מצווה שיכניס אהבה בליבו לשני ויזכור את מעלותיו [ואפילו יתבע את כבודו] ואז הוא ראוי להוכיחו לפי מידת הדין.)

***

תלמיד נאמן של רבי ישראל סלנטר, הזמין את רבו לסעודת ליל שבת בביתו. רבי ישראל דרש וחקר אצלו אודות הנהגתו בסעודות השבת. סיפר הלה שלאחר המנה הראשונה הוא מרבה לשיר ולזמר לכבודה של השבת, ואז כל בניו אומרים בזה אחר זה דברי תורה על פרשת השבוע. לאחר מכן הוא עצמו מוסיף על דבריהם עוד כהנה וכהנה בטוב טעם ודעת.

אחר כך מגישה המשרתת מנה שנייה, ואז שוב משוחחים הוא ובניו ארוכות על ענייני הפרשה ושוב הם מרבים לשיר לכבודה של שבת המלכה.לאחר מכן, מאוחר בלילה מגישה המשרתת את המנה אחרונה, ואז הם נוטלים מים אחרונים ומברכים ברכת המזון.

אמר לו רבי ישראל: אני מוכן להתארח על שולחנך, בתנאי שאני אקבע את סדר הסעודה בשבת זו. כמובן שהתלמיד הסכים בשמחה.

ולהפתעתו - מיד אחרי שסיימו את אכילת המנה הראשונה, פקד רבי ישראל על המשרתת להגיש מיד את המנה השנייה, ולאחריה מיד את המנה המסיימת.

הוא ראה את פני תלמידו מופתעות. מיד קרא רבי ישראל למשרתת והתנצל בפניה שהוא זירז אותה יתר על המידה בהגשת המנות בזו אחר זו.

לתדהמת התלמיד, המשרתת חייכה במאור פנים ואמרה: להיפך! הלוואי שבכל שבת יהיה כך! אני אלמנה, ובכל שבת אני מגיעה מאוחר בלילה לביתי לילדיי הרכים, ורק אז כשהם מתמוטטים מעייפות אני סועדת איתם את סעודת השבת בחופזה וכבר באמצע הם מתחילים לפהק ולהירדם בזה אחר זה.

אבל השבת - מכיון שסיימתי את עבודתי מוקדם, אוכל לשבת עם ילדיי בנחת ולסעוד איתם ביישוב הדעת, לשיר איתם ואף לשמוע מה בפיהם על ענייני הפרשה. תודה לך רבי יקר שזרזת אותי!!!

רבי ישראל הביט בפני תלמידו ב'תוכחה אילמת'. ואכן התלמיד הבין את המסר, ומאותה השבת שינה את סדרי סעודתו, מתוך מחשבה על האלמנה המשרתת בביתו... (רבי ישראל סלנטר, נ. חן)

כיוצא בזה מביא הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א (מאמר שבועי בדרכי עבודת ד', וירא תשפ"ג) שכאשר השתתף רבי ישראל מסלנט באפיית מצות מצוה, הקפיד על תשלום הפועלים שיהא כהוגן ולא יפסידו הפועלים ונמצא שהוא 'צדיק' על חשבון אחרים.

עוד סופר (רבי ישראל סלנטר, נ. חן) שכאשר הזדקן רבי ישראל ולא יכול היה להשתתף באפיית המצות בפועל, שאלוהו תלמידיו על מה להקפיד שם במיוחד. הגיב רבי ישראל מיידית: ישנה אלמנה העובדת שם ליד התנור, יש להקפיד לדבר איתה בעדינות, ולא לתת לה פקודות בקשיחות ולא להלחיץ אותה. היא אלמנה ואסור לנו להיות צדיקים על חשבונה. אצלינו כל סדר האפייה הוא מפני הידור מצוה, ואסור שזה יבוא על חשבון איסור תורה מפורש: "כל אלמנה ויתום לא תענון" (שמות כב יח).

עוד מביא הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א שאף שישנו הידור מצוה ליטול ידיו עם מים בשפע, מכל מקום כאשר התארח רבי ישראל במקומות אחרים מיעט במים לנטילת ידיו כי זה על חשבון המשרתת שצריכה לשאוב עוד מים מן הבאר בכל פעם שנגמרים המים...

זעקה מקברו של מרן רבי ישראל סלנטר

לפני כעשרים שנה התארגנה קבוצה של גדולי המוסר לצאת לתפילה על קברו של אבי תנועת המוסר, רבי ישראל סלנטר, בעיירה קניגסברג שבגרמניה. המשגיח רבי שלמה וולבה זצ"ל, סירב בתחילה להצטרף לנסיעה.לבסוף נעתר מפני בקשת הרבנית לעלות אף לקבר אמה, אשת חבר לגאון הקדוש רבי אברהם גרודזינסקי הי"ד שנקברה אף היא בקניגסברג, ובני המשפחה מעולם לא פקדו את קברה.

עם שובו ארצה סיפר: עמדתי ליד קברו של רבי ישראל והתביישתי. שמעתי אותו קורא אלי ממעמקי האדמה: אני שוכב כאן במנוחה, ואיני צריך שיבואו לבקר אותי. הבט על הבתים סביב. גרים בהם יהודים רבים שבקושי יודעים דבר מה על יהדותם. הם צריכים אותך! גש אליהם וחזק אותם!

בוודאי יודע אתה למה אני קבור כאן בדד בקניגסברג ולא בבית הקברות בליטא ליד בני משפחתי וחבריי. ראיתי את מצב היהדות שהתרופף בגרמניה, נתתי לבי ועיני עליהם. באתי הנה ממרחקים לחזק את יהודי גרמניה. טרם השלמתי את המלאכה. נפחתי נשמתי ונשארתי קבור כאן. באת הנה, המשך נא במלאכת הקודש.

(מתוך עלון שואלין ודורשין של הרב בן ציון קוק שליט"א.)

כאשר כיהן רבי ישראל כרבה של קובנא, ישב פעם באסיפה עם גבאי הצדקה של העיר. הללו פתחו לפניו את פנקסיהם ורשימותיהם ונקבו סכומים שיש לחלק לנצרכים.

פתח רבי ישראל ואמר: ראיתי אחד מבחורי הישיבה שוכב חולה כבר ימים אחדים. בודד שכב הוא בחדר טחוב, ואין מי שיטפל בו, אין מי שיגיש לו מאכל ומשקה. מדוע אין אחד מכם נגש לבקרו, לסעדו ולתמוך בו, לזונו ולהשקותו בעת חליו? אולי צריך להזמין לו רופא ולרכוש עבורו תרופות?

שתקו הגבאים והשפילו ראשיהם, עד שאחד מהם מלמל בחשאי: אין מספיק כסף בקופה לעזור לו...

ואז ראו הגבאים דבר שלא ראו מעודם: פניו הנעימות הרכות והטובות של רבי ישראל, הגאון הצדיק שמעולם לא עלתה מילה קשה על דל שפתיו, כועס וזועם: אין מעות! והבחור כבר שוכב קודח בחומו יותר משבוע ימים! אם אין מעות צריך למכור אפילו את הפרוכת היקרה המכסה את ארון הקודש, ובתמורתה לטפל בו עד שיחלים!

משיצאו הגבאים, העיד אחד מהם: גם בכעסו של רבי ישראל, ראיתי שמפעם לפעם הוא מפנה את ראשו לקיר ומשנן לעצמו: **כעס הפנים ולא כעס הלב!** ושוב: **כעס הפנים ולא כעס הלב!** (רבי ישראל סלנטר, נ. חן, עמ' 81)

***

כאשר הגיע רבי ישראל לראשונה לממל, נדהם ביום שישי להווכח שלא ניכרת תכונה בחנויות ובשווקים, לא נראו נשים נושאות סלים מלאים כל טוב, דגים וחלות ושאר מטעמים לכבודה של השבת המתקרבת. הסתובב רבי ישראל אנה ואנה כשליבו בל עמו. קשה היה לו ללכת ולהכין את צרכי השבת כשסביבו עיר של יהודים המתעלמים מהעובדה שיום שישי היום. אברך אחד שראהו, אמר לו: ידע מר שלא רק ביום שישי, אלא גם בעיצומה של השבת פותחים כאן מרבית הסוחרים היהודים את בתי העסק, מורידים ומעמיסים סחורות ביום השבת. שתק רבי ישראל ושמר את הדבר בליבו...

אחרי שבוע ימים, כאשר התאקלם כבר בעיר, החל להפיץ את דעותיו ומוסריו. ביתו היה פתוח לכל והיו נכנסים ויוצאים בו כל שעות היממה.

בשבת הראשונה לשהותו, שאל את מקורביו היכן בית הכנסת של הסוחרים והלך להתפלל שם.

הגיע זמן הדרשה ורבי ישראל עלה לשאת דבריו. בני העיר עדיין לא ידעו ששיטתו הייתה לקרב יהודים בדברים רכים ובאהבה, ולא בכוח ובדברים קשים כדורבנות.

ואכן פנה רבי ישראל לסוחרים והחל מושך את לבם בדבריו ומתאר בפניהם את היופי הגנוז בשבת, חמדה גנוזה שנתן לנו הקב"ה במתנה, ויש להתענג בה ולשבות בה מכל מלאכה.

אבל, הוסיף, ספרו לי ומבין אני כי סוחרים חשובים אתם ואינכם יכולים לסגור את בתי העסק בשבת, וברור לי כי יש לטפל ולדאוג לסחורות שמגיעות בשבת, שהרי זה הכרחי. אך לעומת זאת - אינכם מוכרחים לכתוב. האם על הכתיבה מוכנים אתם לוותר בשבת?

הסוחרים שהקשיבו אליו ושמעוהו עורך טענותיו במתינות, בהבנה ובידידות רבה, לא מלאם לבם לסרב לו, ולכן הסכימו לדבריו.

צודק אתה, רבי, השיבו. בית המסחר יהיה פתוח בשבת, אבל אנו מוכנים לוותר על הכתיבה בשבת, שאכן אין בה הכרח, ונשלים אותה בשאר ימות השבוע.

מאותה שבת פסק רבי ישראל לבוא לאותו בית הכנסת, אך כאשר פגש בחוצות העיר את הסוחרים, נהג בהם כבוד והאיר להם פנים, ברכם לשלום מתוך סבר פנים יפות, שוחח איתם בענייני דיומא וקנה אט אט את אמונם.

כעבור שבועות אחדים הופיע שוב רבי ישראל בבית מדרשם של הסוחרים, ובתום התפלה דרש בפניהם, חזר והעלה את חשיבותה של שמירת השבת, וכעת הביאם להכרה כי אף שמוכרחים לפרוק את הסחורות בשבת, אבל כדי להטעין את הסחורות אפשר להמתין למוצ"ש ולא יהיה בכך שום נזק.

אף הפעם קבלו הסוחרים את דבריו והסכימו להצעתו.

שוב הוקיר רבי ישראל רגליו מבית כנסת זה למספר שבועות, וכעבור זמן שב לדרוש והפעם הרחיב את הדיבור על פריקת הסחורות שיכולה גם היא להמתין לאחר השבת.

בדרך זו, שלב אחר שלב, השפיע רבי ישראל על הסוחרים ככל שהיה יכול, עד שהביאם למצב בו כל סוחרי ממל שבתו לחלוטין בשבת מכל מלאכה, ועשאוה ליום חג כדת משה וישראל!!!

כיוצא בזה מביא הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א (מאמר שבועי בדרכי עבודת ד', וירא תשפ"ג) שכאשר השתתף רבי ישראל מסלנט באפיית מצות מצוה, הקפיד על תשלום הפועלים שיהא כהוגן ולא יפסידו הפועלים ונמצא שהוא 'צדיק' על חשבון אחרים.

הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א [בספרו "הלכות הגר"א ומנהגיו", מעשה רב] סיפר, שמצא בכתב יד של בעל הפרדס בשם "מופת הדור רבי לייב הקטן ז"ל" שאף על פי שלדעת הגר"א (מעשה רב קי"ח) יש להתפלל תפילת ערבית אף בליל שבת רק לאחר צאת הכוכבים, מכל מקום במדינות שבהם צאת הכוכבים בשעה מאוחרת, ואם ימתין מלהתפלל עד אז, יצער את בניו ובני ביתו ברעב, ומה גם שעלולה לצוץ בגלל זה מחלוקת בינו לרעייתו, חלילה, עדיף שיקדים להתפלל קודם צאת הכוכבים, ולא יחמיר

כאשר הדבר בא על חשבון אחרים.

החפץ חיים (בספרו משנה ברורה, סימן רע"א א') כותב שאף שלכתחילה יש להמתין מלאכול סעודת שבת עד שיהיה תאב, מכל מקום כאשר יש בזה משום שלום ביתו, או כאשר יש לו בביתו משרתים או שאר אורחים ובפרט אורח עני, לא יאחר ויעכבם מפני שהוא רוצה לקיים בעצמו מצוה מן המובחר.

ואכן בעל ה"דבר אברהם" (ח"ב ס"ב בהגה"ה) מביא שהחפץ חיים אמר שהמארח עני לסעודת שבת צריך למהר ולסעוד מיד בבואו מבית הכנסת, שהרי הסעודה שנותן לעני היא צדקה, וכשהעני עמד לפניו ומתעכב מלהאכילו עובר מיד ב'בל תאחר'.

הרה"ג גדליה הוניגסברג שליט"א כותב ('במה' ל' חשוון תשפ"ג) שהחפץ חיים היה נאה דורש ונאה מקיים. כשהזדמנו לביתו אורחים בליל שבת, לא היה מאריך ב'שלום עליכם', אלא מיד קידש וסעד עם אורחיו את המנה הראשונה, ורק לאחר מכן, כשראה שהם אינם רעבים, השלים את הזמירות בתוך הסעודה.

ומביא, שפעם התארח אצל הח"ח המשגיח רבי לייב חסמן זצ"ל, וכשראה את מנהגו זה, שאלו לפשר הדבר. ענה החפץ חיים: המלאכים יכולים להמתין עד שהאורח יאכל קצת, אח"כ נאמר להם שלום עליכם, אבל האורח צריך לאכול מיד.

כיוצא בזה מביא הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א (מאמר שבועי בדרכי עבודת ד', וירא תשפ"ג) שכאשר השתתף רבי ישראל מסלנט באפיית מצות מצוה, הקפיד על תשלום הפועלים שיהא כהוגן ולא יפסידו הפועלים ונמצא שהוא 'צדיק' על חשבון אחרים.

מסופר על הצדיק הירושלמי ר' אריה לוין זצ"ל:

בעת ביקוריו בבית הכלא, היה עורך שם תפילה בציבור. מנהג היה בידו להקדים שלום לכל אסיר ואסיר, ללחוץ ידו, לשאול לשלומו ולמשאלותיו, ולהביא פריסת שלום מקרוביו שמעבר לסורג. רק לאחר מכן התחיל להתפלל ועבר לפני התיבה.

זכרונו הפינומינלי עמד לו לזכור את כל השמות (וביחוד שמותיהם של הילדים - להם רחש חיבה יתירה) הבקשות והמשאלות... ולא פלא שבעת התפילה לא נעדר איש, והאסירים באו ללא יוצא מן הכלל. היו מתכנסים לחדר מיוחד לשם כך, שהרי ר' אריה היה "פיתוי" עצום למתפללים ואיש לא יכול לעמוד בכך. ברם, בקרב האסירים הפוליטיים נמצא אחד, אשר סירב באופן עקרוני להתפלל. הלה, שהיה קומוניסט נלהב, נאסר בשל פעילותו הקומוניסטית והיה מכריז בכל עת: "אני איני מאמין! אתאיסט אנכי למהדרין"! וכיוצא באלה...

שמע ר' אריה כי ישנו אסיר המדיר רגליו מבית הכנסת ופורש מן הציבור ודאג לו... פנה ר' אריה למפקד בית הסוהר, הקצין סטיל (שהיה מכבד את ר' אריה ומצדיע לו כל אימת שראהו) וביקש רשותו לפקוד אסיר זה בחדרו. הרשות ניתנה, ולצד ר' אריה נלווה האסיר משה סגל, אשר שימש כ'מוכתר' האסירים בבית הכלא.

נכנס ר' אריה לכלאו של הקומוניסט, וכדרכו אץ לקראת האסיר, ולחץ ידו בחמימות המיוחדת לו ושאל לבריאותו ולשלומו. הפגין אותו אסיר אדישות והשיבו בשפה רפה. המשיך ר' אריה ושאלו: מה שמך? השיב לו "ליפקין שמי"! הגיב ר' אריה בהתרגשות: "שמא נין ונכד אתה לרבי ישראל סלנטר זכר צדיק לברכה (שאף שם משפחתו היה ליפקין)?" השיב האסיר: "אמת אמרת, אבי סבי הוא"! אמר לו ר' אריה: "חש אנוכי יראת כבוד עצומה מלפניך, שהרי מצאצאיו של צדיק גדול אתה אשר לימד מוסר ומידות לבני אדם, אמור לי בטובך, שמא אוכל לעשות משהו עבורך?".

האדישות בפניו של אותו אסיר כאילו נמוגה ונעלמה והוא השיב לו: "מוכרח אני להודות, בזה הרגע כבר עשית עבורי, פגישתך זו מסייעת לי בהרבה".

מאותו יום ואילך היה זה האסיר הקומוניסטי, ראשון הממתינים בפתחו של בית הכנסת לביקורו של ר' אריה. (איש צדיק היה)

הבריאה כפופה לכוח התורה

/ הרב שמעון ממן שליט"א

"וישב הים לפנות בוקר לאיתנו" אמרו רז"ל (שמו"ר כא) לתנאו הראשון, שואל רבנו אור החיים הקדוש, כי מן הראוי היה להזכיר זאת בשעת חלוקת הים. ומיישב שאחר ששב הים לאיתנו, הבין הים כי הוא תנאי שהתנה ה' עמו, ולא גזירת כיליונו או ביטולו מן העולם. ואע"פ שהתנאי היה ידוע לו? אולי לגודל הנס שנתייבש הים, וגם המים העומדים נעשו חומות אבנים, חשב הים שהגיע עת קיצו, וכשחזרו המים ידע שאינו אלא תנאו הראשון. וצריך להבין אופן התנאי, אם היה ליוצאי מצרים, א"כ למה נרעש הים בפעם הזאת. כמאמר רז"ל (שם) שהתריס נגד משה רבנו ואמר לו, אין אני נקרע מפניך, שאני נבראתי ביום שלישי ואתה נבראת ביום שישי... עד שנטה ה' ימינו לימין משה, דכתיב (ישעיה סג, ז) מוליך לימין משה. זאת ועוד שליחידי סגולה היה הים נקרע בעל כורחו, ולא רק ליוצאי מצרים. וכמעשה בר' פינחס בן יאיר (גמרא חולין ז.) שהלך לפדות שבויים, והוצרך לעבור את הנהר, וגזר על הנהר לחלוק לו מימיו. כלומר, שיעשה לו מעבר של יבשה בתוכו, כדי שיוכל לילך ברגליו ע"ג קרקעית הנהר. השיבו הנהר, אתה הולך לעשות רצון קונך ואני הולך לעשות רצון קוני. אתה ספק עושה ספק אי אתה עושה [כי אולי לא יהיה בידו סך הנדרש לפדיון השבויים] אני ודאי עושה. אמר לו ר"פ, אם אינך חולק גוזרני עליך שלא יעברו בך מים לעולם, ובאותה העת הסכים הנהר לחלוק את מימיו.

ומבאר רבנו, כי תנאי זה הוא בכלל התנאים שהתנה השי"ת עם כל מעשה הבריאה, להיות כפופים לתורה ולעמליה ולעשות כל אשר יגזרו עליהם, וממשלתם עליהם תהיה כממשלת ה'. ואמרו רז"ל (ויק"ר לו, ד) שאמר הקב"ה לעולמו, מי בראך מי יצרך? ישראל, והכל בזכות כוח התורה.

והנה בעת יציאת בני ישראל ממצרים, עדיין לא קיבלו את התורה,

ואין בכוחם לגזור דבר על מעשה הבריאה. לכן לא הסכים הים לחלק, בטענה אתה נבראת בשישי ואני בשלישי. ובזה רמז לו הים למשה רבינו, שאין בו את כח התורה, שקדמה לעולם כולו. וא"כ בלא תורה, יפה כוח כל הבריאה כולה שנבראו קודם האדם, שלא נברא אלא ביום השישי. והוצרך השי"ת להתחכם נגד הים, והוליך את ימינו לימין משה. כלומר, שגילה לים כי משה בן תורה הוא המתייחסת אל ימין, כמ"ש (דברים לג, ב) מימינו אש דת למו, ומיד נקרע הים כתנאי הראשון. ומקבלת התורה ואילך, כל צדיק וצדיק יביא בידו שטר חוב אחד לכופו ליחלק לפניו. ולכן הנהר פחד מרפב"י, כשאיים עליו להתייבש אם לא ישמע בקולו, עכ"ד.

ונראה בביאור הדברים שמ"ש במדרש הנ"ל, עד שנטה ה' ימינו לימין משה, כוונתו שה' נתן לו למשה כוח ועזר חזק, כמו יד ימינו של האדם, שזהו ידו החזקה הנתמך בה תדיר. והיינו דכתיב "ויט משה את ידו על הים, ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה, וישם את הים לחרבה". דהיינו שע"י הרוח נעשה רצון ה' ונתייבשו המים, כדי שיוכלו בנ"י לעבור בתוך הים ביבשה. ואמנם משה רבנו היה צריך לקבל את תמיכתו של השי"ת, כדי לקרוע את הים, מ"מ הים הסכים להיקרע לפני כל בני ישראל. שאע"פ שעדיין לא קיבלו את התורה למעשה, כח התורה היה בידם, שהרי היו עתידים לקבל את התורה.

ובביאור דברי הגמרא הנ"ל, צריך להבין מה ענה לו רפב"י על טענת הנהר, אתה ספק עושה רצון השי"ת, שמא לא יהיה בכחך לפדות את השבויים, ואני ודאי עושה רצון ה'. ונראה לומר בס"ד, שזהו גם כן בכלל התנאי, להיות כל טבע הבריאה כפוף לרצון התורה ולרצון חכמי התורה. ועל כן כיון שרפב"י הכיר שיש בכוחו לפעול למצות פדיון שבויים, כל הבריאה צריכה להיות כפופה לרצונו, הגם שאפשר ולא יצליח לקיים המצוה. כי הנסיון לעשות רצון ה', הוא ג"כ בכלל קיום רצון ה', שכל טבע הבריאה כפוף לה. ונמצא שבאותה העת, שדבר מן הטבע משנה את סדר טבעו, לצורך עשיית רצון ה' או חכמי התורה. הוא גם עושה רצון בוראו, להיות כפוף לתורה ולחכמיה. ולכן פחד הנהר כשאמר לו רפב"י שיגזור עליו להתייבש לעולם, כי הבין שאם יסרב לקיים רצון הצדיק הזה, הרי הוא עושה בזה נגד רצון ה', ולא יהיה לו זכות המשך קיום. עד כמה דברים הללו אמורים לחזק ולעודד, את כל אחד ואחד מבני ישראל באשר הוא. להרבות בלימוד התורה ובקיום מצוותיה, אשר אך ורק לאותם בני תורה אשר תכלית תאוותם עלי אדמות ללמוד תורה ולעשות רצון ה', טבע הבריאה כפופה להם לתת להם משאלות לבן. וזו סגולה בדוקה מדברי חז"ל, לכל החפץ לראות הגשמת שאיפות חייו.

הרב חיים מרדכי לבטון
דיין ורבה הראשי של חלב

נולד בשנת 1780 (ה'תק"ם) לערך בחלב שבסוריה לרב חלפון לבטון, בן למשפחה מצאצאי מגורשי ספרד. כשבגר התפרנס ממסחר בשותפות עם הגביר חביב מצרי. בשנת 1858 (תרי"ח) כשנפטר הרב אברהם ענתיבי, התמנה לרבה הראשי של חלב, וכיהן במשרה זו עד לפטירתו.

התפרסם בחוכמתו ויושר דינו בקרב כל תושבי עירו, יהודים וערבים כאחד, ואף זכה לאות כבוד מהממשל הטורקי על פעילותו הציבורית. מופתים רבים נקשרו בדמותו, ובזמנו פרחה עירו מבחינה רוחנית. בית דינו התפרסם בכל האזור, ורבים הכתירוהו כגדול רבני ארם צובא (חלב). עסק גם בכתיבה, וחלק מפיוטיו מושרים על ידי בני קהילתו בשירת הבקשות. לאחר פטירתו, הוציא נינו הרב יום טוב ידיד הלוי ספר הכולל את תולדותיו ומופתיו בשם שבחי מהר"ם. כן נכתבו תולדותיו על יד הרב עזרא בצרי ונדפסו בספריו בן יאיר ונכח השולחן. הרב עובדיה יוסף מזכיר רבות מדברי תורתו בשיעוריו.

לרב לבטון נולדו שלושה בנים מאשתו הראשונה, ולאחר פטירתה, כשהיה כבן 07, כתב בספרו תשובה הלכתית לפיה אדם שאין לו בנות (או שיש לו בנות ואין לו בנים), וכוחו עדיין במותניו, כל זמן שאשתו חיה הוא לא מחויב להביא בנות לעולם מתוקף מצוות פרו ורבו, אך אם אשתו מתה הוא מחויב להינשא שוב כדי להביא בנות לעולם. וכן עשה והתחתן עם אישה צעירה. לפני נישואיו בשנית, התחייב לאשתו לעתיד כי ישיא את הבת שתיוולד להם. ואכן נולדה להם בת אחת בלבד, והוא חיתן אותה עם הרב עזרא בן הרב משה סוויד, מרבני חלב.

בכ' בסיוון תרכ"ט, 30 במאי 1869, נפטר רבי חיים מרדכי ונקבר במערת הצדיקים חלב המכונה "מלכבי" סמוך למערת אליהו הנביא. נינו רבי יום טוב ידיד הלוי מתאר בקונטרס "שבחי מהר"ם" את פטירת סבו: בליל סילוקו של ארון הקודש - שהוא ליל עשרים בסיוון תרכ"ט - היה ליל מוצאי שבת קודש, ושם נמצאו כל הרבנים הגדולים מלבד כל יוצאי ירכו, ושם התפללו תפילת ערבית. והרב הקדוש ענה "אמן יהא שמיה רבה" בכל כוחו, כדרכו בקודש, והיו פניו מאירים ומבריקים כאור החמה שבעתיים, לאחר ההבדלה, השתנו סדרי בראשית, פתאום באה רוח סערה וכיבתה כל הנרות ונכנס מן הפתח ברק אחד והלך ישר אל המיטה אשר הרב ז"ל שוכב עליה, ונשבר החלון שממנו יצא הברק. באותו הרגע נפלו כל העם על פניהם ואמרו פסוק "שמע ישראל" וידעו כי עלתה נשמתו הטהורה ונקבר בכבוד גדול במערת הצדיקים.

משלושת בניו ומבתו זכה להעמיד צאצאים רבים שהמשיכו את מורשתו למשפחות: הדאיה, הלוי, לבטון, סוויד, עטיה ושוויכה. מצאצאיו הידועים: נכדו, הדיין הרב יצחק לבטון, הרב שלום הדאיה, הרב עובדיה הדאיה והמקובל הרב מרדכי עטיה. את מקומו ברבנות מילא הרב שלום כאסכי, אחריו הרב שאול עזרא דוויק,

הרב מנשה סתהון, הרב משה כהן, והרב אהרן שוויכה יחד עם הרב משה סוויד.

ספריו: נכח השלחן - שו"ת וחידושים על ארבעת חלקי השו"ע, נדפס לראשונה בשנת תרכ"ח, 1868 באיזמיר, שבטורקיה, יצא לאור במהדורה מחודשת בשנת תשס"א, 2001 בירושלים, וכן מופיע בפרויקט השו"ת של בר-אילן. בן יאיר - דרושים על התורה, נדפס בירושלים לראשונה בשנת תרפ"ה, 1925, ויצא לאור במהדורה מחודשת בשנת תשנ"א, 1991.

בסוד שיח

כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

עריכה גרפית - גיל ויין

נשמח לקבל תגובות והערות מהקוראים
בדוא"ל: besod@013net.net